

MED KNJIGAMI IN DOGODKI

KOČEVSKI ZBORNIK. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh. Vseh dvajset let po prevratu so Nemci z nenavadno marljivostjo in živahnostjo pisarili o drobcih svojega naroda po vsem svetu in pri tem seveda niso pozabili na našo Štajersko in Kočevsko. O tem smo dobili z njihove strani ne samo obilo navadne propagande in polemične književnosti, nego tudi precej resnih del, ki jim ne moremo odrekati solidne znanstvene zasnove, dasiravno tudi pri njih nemška tendenca ni prikrita. Mi nismo tem delom postavili nasproti ničesar ali pa bore malo, v prepričanju menda, da nam nič več ne more pokvariti idile slovenske blaženosti, ki nam jo je na krožniku prinesla svetovna vojna.

Tako smo tudi za Kočevsko že pred leti dobili Grothea in Lehmana. Ali letos se je zgodil čudež, da se je tudi z naše strani našla organizacija, Družba Sv. Cirila in Metoda, ter nam s Kočevskim zbornikom poklonila lepo in solidno publikacijo, ki z znanstveno točnostjo ugotavlja dejansko stanje na Kočevskem in marsikje popravlja enostranske vidike nemških avtorjev, ali brez izrazite polemične note. Dostojnega in stvarnega tona ter znanstvenega nivoja Zbornika ne more spraviti s sveta niti zmerjanje lista »Deutsches Volksblatt«, ki imenuje knjigo »Schmäh-schrift übelster Art«, kakor tudi ne more izpodbiti njene upravičenosti in nujnosti modrovanje onih naših vsevedežev, ki smatrajo zbornik za nepotrebno poudarjanje in priznavanje obstoja kočevskega problema, kot da bi si pri nas že tako in tako dovolj ne zapirali oči pred resnico.

Težišče zbornika je po obsegu in vsebini na prispevkih Simoniča, Rusa in Marolta. Simoničevo in Rusovo delo se medsebojno prepletata, obema je osnova geografski pogled na Kočevsko; odtod pa se Simonič poglobi tudi v zgodovinsko stran, Rus pa zlasti v gospodarsko-geografsko ter od nje tudi v praktična narodno-gospodarska in populacijska vprašanja. Zdi se žal, da sta oba avtorja delala preveč ločeno drug od drugega: zato se marsikaka ugotovitev ponavlja pri obeh, razen tega pa je prišlo do metodičnih nesmislov, kot je n. pr. ta, da Simoničev »Geografski pregled« nima nikakega odstavka o podnebju in je ta dokaj nespretno uvrščen sredi sicer tehtnih Rusovih gospodarskih in socialnih razmotrivanj.

Ne glede na to, nam Simoničev prvi prispevek »Geografski pregled kočevskega jezikovno mešanega ozemlja« podaja izredno izčrpen, na dolgoletnem vestnem proučevanju literature in pokrajine sestavljen znanstveno-geografski pregled pokrajine, kakršnih imamo pri nas žal še tako malo. Podaja nam geološko morfološki opis, opis rastlinstva in živalstva, naselij, kmečkih domov in razdelitve zemljišč ter prometa, proučitev podnebja in gospodarskih razmer pa prepušča Rusu. Stvarno Simoničevemu geografskemu pregledu ni kaj oporekati, saj nam pove do najmanjših podrobnosti prav vse, kar se o geografiji Kočevskega da povedati. Ali ravno zato morda nekoliko trpi, prav tako kot zgodovinski pregled in bibliografski seznam, na nekoliko premajhnem daru izbire med bistvenim in nebistvenim, odnosno presoji, kaj je treba za čitajoče občinstvo bolj poudariti in kaj bolj prihraniti podrobnemu strokovnemu opisu. Zato se človek ne more ubraniti vtisa težke čitljivosti in prenatrpanosti s podrobnostmi. Razen tega je metoda razporeditve geološko-morfološkega opisa precej kaotična: morfološkemu uvodu sledi brez logične zveze navajanje prelomov, nato šele geološki pregled; in prav tako je hidrogrfski pregled proti vsem običajem uvrščen pred podrobni opis planot in dolin, ki je sam na sebi do neke mere zopet preveč deskriptiven ter se vtaplja v imenih in številkah vrhov in slemen. V antropogeografskem delu prihajajo te pomanjkljivosti manj do izraza, ker je tudi snov sama povprečnemu

čitatelju dostopnejša. Na vsak način pa je treba odklanjati, da se Simonič pri proučevanju naselij sklicuje samo na nemško delo brežiškega renegata Sida-ritscha, ki danes niti zdaleč ni več edini vzor za te vrste študije pri nas; posebno bi se to ne smelo zgoditi v Kočevskem zborniku!

Drugi Simoničev prispevek, »Zgodovina kočevskega ozemlja«, še prekaša prvega tako po obsegu (85 strani) kot po izčrpnosti. Naravnost imponira silna marljivost, s katero nam je avtor zbral vse historične podatke o Kočevski, posebno za starejšo dobo. Slednji pristavek se mi zdi potreben, ker je novejša zgodovina Kočevskega, zlasti ona 18. in 19. stoletja, neprimerno krajše odpravljena, kar pač ne more biti v prid celotni sliki, zlasti pa ne razumevanju današnjih razmer na Kočevskem. Če se je zgodovinski del kje krčil, bi se pač bolj upravičeno pri nekaterih starejših malo pomembnih navedbah.

Zelo tehtna, aktualna in splošno pomembna je študija J. Rusa »Jedro kočevskega problema«. Po svoji vsebini bi prav za prav spadala na uvodno mesto v knjigi, saj nam tako živo razglablja one najzanimivejše strani Kočevskega, ki jih je že inž. Mačkovek naznačil v uvodu kot glavni povod in kot glavni namen zbornika. Poleg drugih člankov, ki samo znanstveno ugotavljajo, je to edini članek, ki je tudi programatičnega značaja, ne da bi pri tem prekršil mejo stvarno dokumentiranih ugotovitev in predpostavk. Po pravici se v njem znova poudarja, da so na Kočevskem prebivali slovenski starinci že pred doselitvijo nemških kolonistov in po pravici se današnji Kočevarji ne imenujejo več »nemški jezikovni otok« nego »pisana nemško-slovenska etnografska gmota«, »v nemščino prevedena slovanska knjiga«, kakor je to povedal Korytko. Zelo nazorno nam Rus slika populacijski razvoj in gospodarsko strukturo kočevskega predela, ugotavlja vse dobre in zle posledice kočevskega krošnjarstva, opisuje razloge nenavadno močnega izseljevanja in padanje števila prebivalcev ter poudarja, da kočevsko nemštvo kljub gospodarski in socialni nadrejenosti nazaduje. Zlasti značilna pa je konstatacija, da je skoraj četrtina vseh kočevskih hiš praznih; to so mrtve kmetije, s katerih je odšla delovna moč v svet ter izgubila korenine v domači grudi. Ta pojav, ki ga drugod po Slovenskem kljub še znatno neugodnejšim razmeram nikjer ne najdemo v tem obsegu, je povzročil tudi, da leži mnogo plodne zemlje neobdelane in zanemarjene; nujno in upravičeno zahteva Rus, da se ta zemlja, ki jo je kočevski Nemec pustil v nemar, dodeli gospodarsko in socialno šibkemu kočevskemu Slovencu.

Tretji poglavitni del zbornika zavzema Maroltova študija »Slovenske prvine v kočevski ljudski pesmi«, ki pomeni tako rekoč knjigo zase. Marolt nam ne obravnava v njej samo 8 tipičnih primerov kočevske narodne pesmi, nego zavzema tudi na široko svoje načelno stališče do etnografskih in glasbeno-folklornih proučevanj, kjer v glavnem odklanja metode nemških strokovnjakov te vrste. V tem pogledu ima njegova študija splošno, da tako rečemo, izvenkočevsko vrednost. Strokovno oceno njegovih izvajanj bodo pač podali drugi naši strokovnjaki te vrste, v kolikor jih razen Marolta sploh imamo. Za splošno sliko Kočevarjev pa so seveda značilne avtorjeve ugotovitve, da gre pri teh pesmih za prvotne slovenske ljudske motive, ki so jih nemški doseljenci le po svoje prevedli in preoblikovali. Čisto enako nam razloži Šantel izvor kočevske narodne noše. Koštiál pa nam v razpravi o kočevskem dialektu ponovno poudari, da je bila pokrajina naseljena s Slovenci že pred prihodom nemških naseljencev.

Zbornik zaključuje še nekaj krajših člankov, med njimi J. Lokarja o odnosih med Kočevarji in Belo Krajino, ki nam pokaže, kako je organizirano nemštvo skušalo vedno bolj okrepiti in razširiti svoje postojanke na obrobju Bele

Krajine, pa J. Kumra o kočevski gimnaziji in F. O. o ljudskih šolah na Kočevskem. Sledi še nenavadno obsežen Simoničev bibliografski seznam, ki nam je zelo dobrodošel, dasi ni posebno pregleden in tudi ne dovolj izbiren. Na koncu je še nekaj karakterističnih fotografskih posnetkov, ki bi jim bilo želeli le ostrejšre reprodukcije, ter pregledna zgodovinsko-naselitvena kartica, kartica župnij in kartica občin.

Družbi sv. Cirila in Metoda želimo, da bi se ji čim prej posrečilo postaviti se z deli takih kakovosti tudi za kočljiva področja na naši severni meji! Ali naj pustimo, da bodo ostali za ta področja dela avtorjev, kot so Werner, Doris Kraft itd., edini znanstveni evangelij?

Svetozar Ilešič

FRANC BEZLAJ: ORIS SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA IZGOVORA. Bezlajeve študija je važna iz več ozirrov: je to po enajstih letih druga eksperimentalno fonetična študija pri nas; uporablja najmodernejšo metodo in je najobširnejša; obravnava knjižni izgovor in skuša registrirati njegov današnji standardni tip.

Po svojih študijah je izšel Bezljaj iz eksperimentalno fonetične šole v Pragi, ki jo je ustanovil in vodil Chlumský. (Chlumský je umrl 16. marca, prvi dan potem, ko so Nemci vzeli Češko pod protektorat.) Tako je mogel uporabiti tudi najnovejše metodološke prijeme (n. pr. skiagram mesto Atkinsonove metode), ki se jih drugi učenci Chlumskega (Miletić, Hála) v svojih delih doslej še niso poslužili. Chlumský sam pa je bil učenec Rousselota, očeta moderne eksperimentalne fonetike, ki po poklicu ni bil lingvist in se je bavil s fonetiko skoro le iz praktičnih namenov, a izumil je celo vrsto priprav in aparatov za raziskavanje zvoka. V svetovni vojni je ponudil svoje znanje domovini na razpolago, zgradil je aparate za odkrivanje sovražnih topov i. p.

Prvi laboratorij za eksperimentalno fonetiko so ustanovili l. 1897 na Collège de France, veda sama je starejša, danes pa imajo take zavode že po vsem svetu. Voditelji teh laboratorijev so večinoma Rousselotovi učenci, dasi zastopajo prav različne smeri eksperimentalno fonetičnega raziskavanja. Nekateri (Poirot Grammont, Roudet) so šli docela v teoretični študij fonetičnih pojavov, kar za lingvistiko ne prihaja toliko v poštev, drugi (Chlumský) pa so približali eksperimentalno fonetiko bolj lingvistiki. Posebno Chlumský je poenostavil vrsto najvažnejših metod za ugotavljanje tvorbe in narave človeškega glasu. V dvajsetih letih so se šolali pri njem domala vsi, ki so pisali o fonetiki slovanskih narodov (Srb Miletić, Poljak Tito Beni, Čeh Hála in Trinta, Slovenec Bezljaj).

Fonetika se ukvarja: 1. z določevanjem mesta in načina artikulacije; 2. z raziskavanjem tonične sestave zvoka v govoru in določevanjem karakteristike (timbra) zvoka; 3. s funkcijo zvoka v govoru (fonologija). Pri svojem delu uporablja eksp. fonetik celo vrsto aparatov (fonograf, oscilograf, oreilograf, kimograf itd.) in priprav, zakaj sam sluh ne zadošča. S tega stališča imajo eksperimentalno fonetični rezultati trdno objektivno podlago.

V svojem »Orisu« je Bezljaj opisal konzonantizem, vokalizem in z njim zvezana kvantitetna in kvalitetna razmerja, akcent in melodijo. — Pri konzonantizmu je poudaril in dokazal enolično tipičnost izgovora; omembe vredna je manjša energija konzonantov v reduciranih zlogih, ki se ravnaajo tako po istem zakonu kot vokali. Znova je potrdil slovanske črte konzonantizma in pokazal, da bomo v zbornem govoru vedno izgovarjali l' in ŋ na vse druge načine, samo palatalno ne, zakaj v dialektih tega glasu večinoma ni več.